

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОН ОЛИМЛАРИ ВА ЁШЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

CONFERENCE.uz

30 ИЮН
№29

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 29-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
8-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
29-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-8**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
29-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-8**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 29-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июнь 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 15 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шохида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибод Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаҳхоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

АДАБИЁТ

1. Klara Utabekova Anorboyevna, Dinara Saydullayeva Lutfulla qizi JADID ADABIYOTIDA ABDULHAMID CHO'LPOONNING O'RNI.....	7
2. Ҳафизова Мухлиса Абдиғани қизи ЭРКИН ВОҲИДОВ ИЖОДИНИНГ ШАКЛЛАНИШИДАГИ АДАБИЙ МАКТАБЛАР ВА ОМИЛЛАР	10
3. Равшанова Гулчирой Рахмонқуловна ОИЛАДА ФАРЗАНД ТАРБИЯСИНИНГ МУҲИМ ТАМОЙИЛЛАРИ ВА УНИНГ БАДИЙ ИФОДАСИ	12

АДАБИЁТ

JADID ADABIYOTIDA ABDULHAMID CHO'LTONNING O'RNI

Klara Utabekova Anorboyevna

Toshkent viloyati, Chinoz tumani

30-maktab ona tili va adabiyoti o'qituvchisi

Telefon:+998990091081

klarautabekova@gmail.com

Dinara Saydullayeva Lutfulla qizi

O'zbekiston Milliy universiteti

Xorijiy filologiya talabasi

Telefon:+998935531901

dinoshsaydullayeva01@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada adabiyotshunoslik ilmidaa o'zining ijtimoiy-falsafiy qarashlariga ega bo'lgan o'zbek yangi she'riyatining asoschilaridan biri dramaturg, nosir, publitsist va tarjimon Cho'lpon dunyoqarashi va ijodining jadidchilik harakatiga ko'rsatgan ta'siri haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Jadid adabiyoti, taxallus, tong yulduzi, ma'rifatparvarlik,, ma'naviy quvvat, milliy uyg'onish

Umri davomida xalqning savodxon, bilimli va ma'rifatli bo'lishini, millat, mustaqilligini orzu qilgan va unga intilib yashagan, ozodlik kuychisi Abdulhamid Cho'lpon 1898-yil Andijonning Qatorterak mahallasida savdogar oilasida dunyoga kelgan. Biroq taniqli jurnalist va yozuvchi Mo'minjon Muhammadjonov "Turmush urinishlari" kitobida qayd etishicha, Cho'lponning otasi Sulaymonqul Mulla Muhammad Yunus o'g'li (1874-1929) o'z darvining yetuk ziyolisi, ma'rifatparvar kishisi bo'lgan va "Rasvo taxallusi" bilan she'rlar ham yozib, devon ham yaratgan. Cho'lpon avval eski maktabda, so'ng madrasa va rus-tuzem maktabida tahsil olib, arab, fors va rus tillarini, mutolla yo'li bilan turk, nemis va ingлиз tillarini o'rganadi. Bolalikdan she'riy-adabiy muhitda ulg'aygan Abdulhamid Sharq va G'arb ijtimoiy-siyosiy qarashlaridan oziqlanadi. Firdavsiy, Sa'diy, Hofiz, Umar Hayyom, Alisher Navoiy kabi buyuk so'z san'atkoriları ijodini mehr bilan o'rganadi. Cho'lpon dunyoqarashi va ijodining shakllanishi XX asr boshlaridagi jadidchilik harakati davriga to'g'ri keladi. Ijod davrlari boshlanishi 1913-1914 yillardan boshlangan bo'lib, dastavval "Qalandar", "Mirzoqalandar", "Andijonlik" va nihoyat, unga buyuk ma'rifatparvar istiqlolchi Munavvar Qori Abdurashidxonov tomonidan berilgan "Cho'lpon" taxallusi bilan ijod qiladi. Aynan shu taxallus Abdulhamidga shunchalik mos tushganki, bu borada adabiyot namoyondalari orasida turli fikr va mulohazlar mavjud. Xususan, qozoq xalq shoiri Esong'ali Ravshanov jadid adabiyoti yorqin namunasi Cho'lponni shunday ta'riflaydi: "O'zbek shoiri Cho'lponni o'qiganimda , u nega o'ziga "Cho'lpon" taxallusini tanladi ekan, deb qayta-qayta o'zimga savol beraman. O'zga taxallus qo'llaganida, balki uni qurshab kelayotgan zulmatdan omon qolarmidi, deb o'ylab qolaman. Erta sahar payti ko'kda paydo bo'ladigan yorug' yulduzni "Cho'lpon" deyishadi... Afsuski, uning umri qisqa. Bor-yo'g'i ikki-uch soatgina osmonda shu'la sochib, tezda so'nadi. Cho'lpon shoirning umri ham o'sha tong yulduziday qisqa bo'ldi".

Cho'lponning jadid adabiyotiga kirib kelishini o'zi shunday ta'riflaydi: "Madrasada o'qib yurgan kezlarimda bir turk bilan tanishdim. U Qur'oni boshdan-oyoq yod biladigan g'oyat savodxon kishi edi. Keyin bilsam, Istambuldagı panturkistlar uyushmasi tomonidan u Sharqiy Turkistonga umumturk g'oyalarini targ'ib qilish uchun yuborilgan ekan. Gazeta-jurnallarni mutolaa qilishni

o'shanda o'rgandim. Madrasadagi saboqlar bir chekkada qolib ketdi. Bir yo'la adabiyotga yuz burdim". Otasi Sulaymon bazzozning reja-yu orzulari yo'lidan bormay, o'z tanlagan yo'lidan ketdi. Andijondagi rus-tuzem maktabida o'qib yurib, jahon xalqlari adabiyotining mumtoz asarlari bilan tanishdi va zamonaviy o'zbek tarjima maktabiga asos solidi. U Turkistonda birinchi bo'lib Shekspirning "Gamlet"ini, Pushkinning "Dubrovskiy"si, Gogolning "Revizor"ini va Robindranat Tagorning asarlarini o'zbek tiliga tarjima qiladi. Cho'lpon bir so'z bilan adabiyotga yangi uslub bilan kirib keladi. Jadidchilik harakati boshqa turkiy xalqlarga qaraganda o'zbeklarga g'oyat qiyinchiliklar bilan singdi. Chunki asrlar bo'yи shakllanib kelgan udumlardan xalos bo'lism oson emasligi – tabiiy hol edi. Cho'lpon shunday davrda xalqiga o'z asarlar bilan yaqin bo'lishni istadi. O'z xalqi uchun tushunarli, hammaga birday ma'qul bo'ladigan tilda she'rlar yozgisi keldi. Sof o'zbek tilida yozishga jazm qildi. U ijod uchu ma'naviy quvvatni tashqaridan emas, ichdan, o'zbek xalqining o'zidan izladi. "Zamonaviy o'zbek adabiyotini ikki buyuk daryoga – Sir va Amuga o'xshatish mumkin. Boshqacharoq aytganda, Sir deganda – Cho'lponni, Amu deganda esa Abdulla Qodiriyni bilmoq kerak"¹ degan ta'rif ham aslida juda o'rnida ishlatilgan.

O'tgan asrning boshi adabiyot uchun ijodiy izlanishlar uchun ijodiy kashfiyotlarga boy bo'ldi. Bu davrga kelib, millatning ilg'or ijodkorlarida turkiy olamning milliy qadriyatlariga farzandlik nigohi bilan qarash shakllana bordi. Shuning uchun ham shoir Cho'lpon "Adabiyot nadur?" nomli maqolasida: "Adabiyot yashasa, millat yashar: adabiyot gullamagan va adabiyotning taraqqiyotiga intilmagan va adiblar yetishtirmagan millat oxir bir kun hissiyotdan, o'yidan, fikridan mahrum bo'lib, sekin-asta inqiroz bo'lur, buni inkor qilib bo'lmas" deb millat rivoji haqida o'z mulohazlari aytib o'tgan.

Cho'lpon tom ma'noda, milliy tuyg'ularni aks ettirgan shoir edi va aynan shu uchun balki o'limga hukm qilingandir. Shoir ijodining cho'qqisi deb, "Go'zal" she'rini misol keltirish mumkin. She'rda lirik qahramon xayoldagi yoki afsonaviy go'zalni emas, hayotiy, jonli go'zalni sevdi. Lirik qahramonning sevgilisi "oydanda go'zaldir, kundan-da go'zal" va bu mashuqa aslida Cho'lpon uchun milliy ozodlik ramzi edi, shu bois ham uni hamma narsadan ustun qo'yadi. Chunki o'z she'rлari bilan uxbor yotgan millatni uyg'otishni istagan edi. Bu tabiiyki millat kushandalari yoqmas edi. Chunki o'zga xalqni mustamlaka qilib olishning eng oddiy usuli – ularni urf-odatlari, tili va milliy o'zligidan ayirish kifoya qiladi. Cho'lpon kabi marifatparvar ziyorilar buni juda ham yaxshi anglashganlari sabab ham bolsheviklar ularni yo'qotishga intilishgan. Shuning uchun ham 1925- yilga kelib, "Muhit kuchli ekan, egdim bo'yinmi" ijitmoiy qarashlarini o'zgatirishga majburligini e'tirof etadi. Ammo shunga qaramay, shoir ikki yuzdan ortiq she'riy asarlar el-yurt baxti, kelajagi, mustaqilligi, ozodligi uchun kurashning yorqin solnomasi desak mubolag'a bo'lmaydi. Cho'lpon iste'dodining o'ziga xos jihat, u shunungdek nasrda ham qalam tebratgan va ko'zga ko'ringan asarlar yaratganligi adabiyot olamiga ma'lumdir. Yozuvchilik mahoratining qirralari "Kecha va Kunduz" romanida, ayniqsa yorqin aks etgan. Adib bu asari bilan XX asr boshlarida o'zbek xalqi hayotini badiiy davdalantirishni maqsad qilib qo'ygan va bunga to'la erishgan – u Turkistonning zulmga, jaholatga,adolatsizlik va haqsizlikka to'la hayotini ochib bergen. O'zbekiston Qahramoni Ozod Sharafiddinovning yozishchicha, romanning aslida "Kunduz" qismi bizgacha yetib kelmagan.

Xalqimiz ma'naviy yuksalishida muhim o'rin tutgan Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lpon ijodiy tafakkurning o'ziga xos g'oyaviy badiiy in'ikosi deyish mumkin. Zero, marifatchilik harakati va jadid adabiyoti Turkistonning XX asr boshlaridagi ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy hayotida katta ta'sirga ega bo'ldi. Bu davrda badiiy jarayonnning mavzu doiralari kengaydi, adabiyot va san'at bevosita millat va mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayoti bilan bog'liq voqealar aks ettirila boshladi.

XX asr boshlaridagi millatimiz taqdirini, uning boshiga tushgan fojialarni, ozodlik va erkinlik qadrini hech kim bu mumtoz shoirimiz kabi yuksak pardalarda kuylagan emas. El-yurt taqdiri uchun kuyinib, tinib bilmay yashaydigan ana shunday ajoyib insonlarning davomchilari yangi O'zbekistonning har bir fuqarosi bo'lishi kerak .

¹ "Jahon adabiyoti" jurnali, 2010 yil, 10-son. Esong'ali Ravshanov "Cho'lpon", qozoqchadan Mehmonqul Islomqulov tarjimasi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev

Cho'lponning ulug'vorligi shundaki, u XX asr o'zbek adabiyotini yangi pog'onaga ko'tarib, o'zbek adabiy tilining shakllanishi va ravnaq topishiga ulkan hissa qo'shibgina qolmasdan, xalqda "Vatan", "Millat", "Istiqlol" tushunchalarining teran ma'no kasb etishiga ham mislsiz darjada kata ta'sir ko'rsatgan. O'zga so'zlar bilan aytganda, u xalqda hurriyat tuyg'usini uyg'otdi, uning ko'zidagi g'aflat pardasini olib tashladi, unda Vatanga muhabbat, kelajakka ishonorini tarbiyalaydi. Uning fuqarolik jasorati xuddi shundadir.¹

Naim Karimov

Foydalanimagan adabiyotlar ro'yxati

1. Adabiyot 11-sinf darslik-majmua. // B.To'xliyev va boshqalar, Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2018.
2. Fayziyev B. "Cho'lpon she'riyatida davr ziddiyatlarining aks etishi". // Bitiruv malaka ishi. // Navoiy davlat pedagogika instituti // Navoiy 2014 yil
3. Esong'ali Ravshanov. "Cho'lpon" // Mehmonqul Islomqulov tarjimasi. // "Jahon adabiyoti" jurnalni, 2010 yil, 10-son

¹ Adabiyot 11-sinf: darslik-majmua/ B.To'xliyev va b.q – Toshkent: "O'zbekiston miliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2018. 35-bet.

ЭРКИН ВОҲИДОВ ИЖОДИНинг ШАКЛЛАНИШИДАГИ АДАБИЙ МАКТАБЛАР ВА ОМИЛЛАР

Хафизова Мухлиса Абдигани қизи
ЎзФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти
таянч докторанти
abbos.a_1990@mail.ru;
+998977389394

Аннотация: Маколада Эркин Воҳидов ижодининг шаклланишида таъсир кўрсатган турли ижодий мактаблар, омиллаар роли ва аҳамияти ҳақида кўрсатиб берилади.

Калит сўзлар: ижод, шаклланиш, шеърият, ижод мактаби, тўгарак, муҳит

XX асрнинг иккинчи ярми – XXI аср бошлари ўзбек адабиётида Эркин Воҳидов дилбар оҳанг ва самимий туйғулар, қўйма фикр ва бетакрор ифодалар, теран маъно ва чукур фалсафа сингган шеъриятни олиб кирди. Шоир, аввало, ўз даврининг огоҳ ва ҳозиржавоб фукароси, нозик дидли ижодкори сифатида фаолият кўрсатди, асарлар яратди. Шу боис унинг шеърларида нафакат юртимиздаги, балки дунёning қайсиидир бурчагидаги воқеликлар ҳам талқин топганини кўрамиз.

Эркин Воҳидов ижодининг шаклланиш манбаларини ўрганиш жараёнида унинг ижодига, шоир бўлиб камол топишида қайси ижодкорлар мактаби, ижод йўли таъсир қилганлигини санаб ўтсак:

Биринчидан, ёшлиқдаги оилавий муҳит, яъни устоз билан бўлган айрим сұхбатлардан маълумки, “Мен тарбия топган муҳит: тоғамнинг оиласида катта бўлганман, у киши юрист бўлсалар ҳам адабиётга қизиқсан, кенг билимли одам эдилар. Бизнинг хонадонимизда кўп шоирлар, мусиқачилар, хонандалар тўпланишиб, шу... яхши улфатлар, яхши сұхбатлар қилишарди. Мен ёшлиғимда ана шу сұхбатлардан баҳраманд бўлар эдим... Дастребки машқларим ҳам, шу хонадонимизда пайдо бўлган муҳитдан бошланган”. [1.161]

Иккинчидан, Ғайратий тўгарагидаги ижодий муҳит, шоирнинг юксак салоҳияти, ижодкорнинг ижод йўлини белгилашдаги асосий омиллардан биридир. “Пеонирлар уйида Ғайратий домла бошқарган адабиёт тўгарагига қатнашганман. Бизнинг толейимиз бўлиб, ўша вақтда домла шу тўгаракка келиб қолгандилар, Ҳайриддин Юсуф, мен Ҳайриддин Салоҳни кўзда тутаябман. Юсуф Шомансур, Сайёр, Тўлқин, Тамилла, Матлуба... бу дўстларимиз билан биз шеърлар ёзиб, бир-биримизнинг асарларимизни муҳокама қилиб, мана шу гурунгда ўсганмиз. Шуни айтмоқчиманки шоирлар ҳамиша бир адабий муҳитдан келиб чиқади, Албатта, тўгарак ўзичалик шоир ёки ёзувчини етиштириб чиқармайди. Чунки тўгаракда ҳам тўгарак бор, муҳитда ҳам муҳит бор”. [1.161]

Учинчидан: Чўлпон, Қодирий, Фитрат, А.Қахҳор, Ойбек, F. Ғулом каби етук адибларимизнинг ижод мактаблари шоирни камол топишида, ижод йўлида ўз таъсирини ўтказди.

“Мен Ойбек домла билан бир марта уйларида сұхбат ҳамсұхбат бўлганман. Мен ҳали жуда ёшлиғимда у киши бетоб эдилар. Менинг бу улуғ ёзувчи билан бўлган сұхбатимдан кўнглимда қолган хотира шуки, улар яшаган замон шундай оғир ва бешафқат бўлганки, бу нарса Ойбек домлани соқов аҳволга келтириб қўйган.... Баъзи бир одамлар бўладики, улар ўзларида нур сочиб турадилар, бу зиёдан одамлар баҳраманд бўладилар, бамисоли Ғайратий домла, Миртемир домла ана шунақа шамга ўхшаган одамлар эдилар. [1.161]

Тўртингидан: Фузулий, Лутфий, Навоий каби буюк алломаларимиз ижодининг таъсири, бу ҳақида шундай маълумотлар келтирилади. “Алибек Рустамов, Алихонтўра Соғуний, Порсо домлалардан сұхбатлар асносида сўраб, ниҳоят ўша маънолар қирраларини очарди. Ўша “Фан” нашриёти чиқарган оқ муқовали китобга кирган барча ғазаллар ва муҳаммаслар, рубоййлар, қитъалар Эркин Воҳидовга то университетни 60-йилда битиргунга қадар ёд бўлиб кетганди”. [2. 6]

“Ўша Соғуний домлалардан маърифат нури, эътиқод, мусаффолик, софлик, поклик нури таралиб турарди. Ва улар ўзининг атрофида жам бўлган одамларни сұхбатлари билаб баҳраманд қила олардилар”. [1.161]

Бешинчидан: Жаҳон адабиёти дурдоналарининг таъсири. Ўзини таржимачиликда синаб

кўрмаган адиб камдан-кам топилса керак. Эркин Воҳидовнинг таржимонликдаги фаолиятини алоҳида бир мактаб дейиш мумкин. Немис тили бўйича яхши мутахассис ҳисобланган бир олим дўстимиз: "Русларда "Фауст"нинг бир неча хил мукаммал таржималари бор, Эркин ака улар билан танишиб чиқкан бўлиши табиий. Шунга қарамай, таржимон бу асарни ўта ўзига хос тарзда, аслига жуда яқинлаштириб ўтиргани мени лол қолдирди", деган эди. Расул Ҳамзатовдан ўтирилган "Менинг Доғистоним" асари катта шов-шувга сабаб бўлиб, журналда босилиши тўхтатиб қўйилгани ҳамон эсимизда. Эркин аканинг таржимачиликдаги истеъоди Сергей Есенин шеърларини ўзбекчага афдаришда алоҳида ярқираб кўринди. Ниҳоятда ширадор таржима боис Есенин ўзбекнинг ўз шоирига айланди, ўзбек шеъриятида Есенинча "шева"ли шоирлар пайдо бўла бошлади, дейди Анвар Обиджон.

XX асрнинг 60-йиллари охирига келиб Эркин Воҳидов етакчилигидаги адабий авлод аста-секин инсон шахси, унинг туйғулари тасвирига эътибор қаратади. Инсоннинг руҳий кечинмалари, турфа сезимлари поетик тасвир обектига айланди.

Ҳеч иккilanmasdan айтиш мумкинки, истиқлол ғояси, мустақиллик учун кураш мавзусини XX асрнинг 60-йилларида ўзбек шеъриятига Эркин Воҳидов олиб кирди. Шўро даврида ўсиб, тарбияланиб вояга етган авлод халқ иродаси, ўзига хос тарихи, миллатнинг шаъни, қадр-қиммати, жисмоний ва маънавий куч-кудрати ифодаланган, аждодларининг шоншавкати улуғланган шеърларни иштиёқ билан ўқиши, ўқиганда ҳам тўғри қабул қилиши (яъни ўқиши) бироз қийин эди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. "Шарқ юлдузи" журнали. – Т., 1993. 161-163 бетлар
2. "Янги Ўзбекистон" газетаси. – Т., №103. 2020. 6-бет
3. www.kh-davron.uz

ОИЛАДА ФАРЗАНД ТАРБИЯСИННИГ МУҲИМ ТАМОЙИЛЛАРИ ВА УНИНГ БАДИЙ ИФОДАСИ

Равшанова Гулчирой Рахмонқуловна
Тошкент шаҳридаги Сергали туманидаги
68-сонли умумтаълим мактаби она
ва адабиёти фани ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада оилада фарзанд тарбиясининг асосий тамойиллари ва болаларни тарбиялаш муаммоларининг бадиий ифодаси ёритилган. Т.Маликнинг “Алвидо болалик”, Х.Тўхтабоевнинг “Мунгли кўзлар”, С.Барноевнинг «Қиблагоҳлар», Т.Маликнинг “Етим қолган хотиралар” асарлари турли ёшдаги болаларнинг ҳаётий қийинчиликлари, фожиали тажрибалари, қайгули тақдир йўллари, ёки атроф муҳитнинг салбий таъсирлари акс эттирганлиги очиб берилади.

Калит сўзлар: асар, ҳикоя, ҳис-туйғулар, тақдир, муҳит, тамойилнинг бадиий талқини.

Дарҳақиқат, германиялик мутахассисларнинг таъкидлашича, энг яхши тарбия бу зуқко ва комил ота-она томонидан ўз фарзандига берилган тарбиядир. Педагогикага оид тадқиқотларда ҳам баркамол ота-онанинг бош мақсади фарзандларининг илмли бўлишлари учун муҳит ҳамда шароит яратиб беришга қаратилгани қайд этилган. Шу сабабли, “Баркамол ота-она-сифатли таълим, мустаҳкам оила” мутаносиблигига эришиш соғлом жамият гарови эканлиги таъкидланмоқда. Аслида, Шарқда азалдан ҳам фарзанд тарбиясига катта эътибор билан қарашган; аммо аждодларимиз комил инсон ҳақида бутун бир ахлоқий талаблар мажмуасини, шарқона ахлоқ кодексини ишлаб чиқсан бўлсалар-да, сўнгги биринки аср давомида қадим анъаналар унутилаётди. Зотан, поёнига етган асримиз тараққиёт ва таназзулга бой. Янги асрнинг ютуқлари эса жуда кўп. Бизга бугун дунё эшиклари кенг очиқ. Муҳими, ўсиб келаётган ёш авлод жаҳон майдонида ўз имкониятларини намоён этиши, ривожланган мамлакатдаги тенгдошлари билан бемалол рақобатлаша оладиган салоҳиятга эгадирлар. Бунда ўзбекнинг ўзлигини кўрсатиб турувчи асл шарқона таълимтарбия ва бой маънавий қадриятларимизни келажак ворисларига тўла-тўқис етказиш ҳамда англатиш долзарб вазифалардан. Шундай воситалардан бири оилада фарзанд тарбияси муаммоларининг бадиий талқинидир. Болалар адабиётида бу жиҳат айрича аҳамиятга эга бўлиб, алоҳида йўналиш даражасига кўтарилиган. Жумладан, Т.Маликнинг “Алвидо болалик”, Х.Тўхтабоевнинг “Мунгли кўзлар”, С.Барноевнинг “Қиблагоҳлар”, Э.Маликнинг “Онаизор”, “Етим қолган хотиралар” каби қисса ва ҳикояларида турли ёшдаги болаларнинг мураккаб руҳияти, қайғули кечинмалари, фожиавий қисматлар ёхуд, ўсмирларнинг боши берк кўчага кириб қолишлирида оила муҳитининг таъсири, улар тарбиясидаги кемтикликлар оқибати ёритиб берилган. Болалар публицисти ва адаби Эркин Малик шу жиҳатдан адабиётни – болалар ҳаётининг ўзига хос қомуси, деб билади. Адаб асарларида кенжা авлод вакилларининг оилада, боғчада, мактабда ва тенгдошлари орасидаги, ёки уларнинг катталар билан ўзаро муносабат-муомаладан иборат чинакам ҳаёти, турмуш тарзи яққол акс этган. Муаллиф қаламга олган воқеалар ҳалқ турмушининг реал кўзгусидир. Уларнинг тақдири, қизиқишлиари жамият тараққиёти, Ватан тақдири билан чамбарчас боғлиқ. Болалар адаблари томонидан ёзилажак ҳар бир асар ана шу узвларни бутун яхлитлиги, соддалик-у мураккаблиги, гўзаллик-у чирмовуқлари билан ифодалashi, замондош болалар ҳаётининг том маънодаги инъикосини кўрсатиши муҳим. Адаб асарларидаги болалик образи давр тадрижини кўрсатувчи тимсол ҳамдир. Ҳаётнинг муҳим ижтимоий ҳодисалари, кескин бурилишлар, янгиланишлар ёш қаҳрамонлар орқали кўзга ташланади.

Э.Маликнинг“Онаизор” қиссасидаги муҳим ғоя шундаки, унда болалар ва ўсмирлар тарбияси учун оила, ота-она яқдиллиги нақадар аҳамиятли эканлиги аёнлашади. Асарда отаси ташлаб кетган етим гўдакларни бир кўз билан вояга етказган она руҳияти дикқатга сазовор. Ўғлини аскарликка жўнатган аёлнинг фарзандига йўллаган дил мактубларида ана шу муаммолар тилга олинган: “Мен бу азобни сени ҳарбийга кузатаётганимда яна бир марта юрак-юрагимдан ҳис қилганман,— дейди она бир мактубида. Эсингда бўлса, жамики қариндошларимиз сени кузатгани чиқиши, назаримда ҳамманинг кузатувчиларидан бизники кўпроқ эди... Шернинг отаси бўлсаям йўқдек, онасининг кўнгли ярим, деб шундай

қилишди. ...Бироқ ўша куни икковимизниям кўнглими тўлмади, яримлигача қолди, – таъкидлайди мактубда она ва бир манзарани ёдга олади: йигитларни бирин-сирин радиокарнай орқали ичкарига чақириб олаяпти. Сен нимагадир индамайсан, бошқа болалардек, онангага ёпишмайсанам. Разм солсам, икки-уч қадам наридаги ўзингга ўхшаган йигитга тикилиб қолибсан. У йигит ҳам онасидан кўра, отасига ёпишиб олибди. Отаси бўлса унга бир нималарни уқтираяпти. Гап ўзини ҳимоя қилиш, кучлилик ҳақида бўлса керак-да, бирдан йигит отасини даст ердан узиб, кўтариб олди. Ота бўлса бошқалардан ярим бўй ўсиб, хохолаб кулади, ўғлининг елкасига қоқиб, “бўлди”, “бўлди” дейди... Буни қараки, вақти келиб ўғиллар ҳам оталарини осмонга отгудек эркалашлари мумкин экан. Бахтли оталар, бахтли ўғиллар... Онани кузатдингми ўшандა? У ҳаммадан ҳам баҳтиёр эди...”

Она ўзининг чексиз армонларини шу вақтгача ичига ютиб келган, аммо бундай дақиқада ўғлидан яшиrolмаган эди. Энг даҳшатлиси, она-бала беозоргина қучоқлашиб хайрлашашётганда аёл: “Отангни ҳам хабардор қилсан бўларкан-а, ўғлим”, – деб шивирлаганда, йигит жаҳл билан атрофга назар ташлаб, бармоқлари туғилиб “Хабардор эдилар!”, – дейди...

Асар мактуб шаклида бўлгани сабабли барча дард-аламлар она тилидан ҳикоя қилинган. Ёзувчи бугунги ҳаётимиизда жуда кўплаб топиладиган шундай воқеалар ва унинг оқибатидан ранги заъфарон ўсмирлар рухиятини ўз қаҳрамонига кўчира боради. Натижада, Она барча ёлғиз аёлларнинг умумлашма образига айланади. Мактубларда гарчи эркакларнинг бурч ва вазифалари, оила тўқислиги учун уларнинг масъуллиги тилга олинсада-да, беғубор болалик оламига дарз кетмаслик бош мақсадга айланган. Бу ҳолат қиссада кичкина Шернинг изтироблари мисолида ойдинлашади. У болалигига ҳамма нарсани ароққа алмаштириб, оиласини ташлаб кетган дадаси борлигига ўртоқлари билан гаров ўйнайди, ҳатто унга ишонмаган бир ўртоғини судраб, отасининг вайронга кулбасига олиб келади, каттакон қулф осилганига қарамай, кечгача шу ерда қолиб кетади: “–Кетмайсан, кетмайсан, дадамни кўрасан, дадам бор...ахир, ҳозир келадилар” – деб ўртоғининг ёқасига ёпишади; йиглаб туриб, ёлвора бошлайди”... Боланинг ўртоғи олдида изза бўлиб, папкасини устига ўтириб, бошини тиззалари орасига олиб ҳик-ҳиқ йиглай бошлагани ҳақидаги аччиқ хотираларни эслаш орқали она ўғлига таъкидлайди: “Сен ҳеч қачон, ха, ҳеч қачон ўз фарзандингни бунаقا аҳволга солмайсан. Бу азобни гўдак бошингдан ўтказдинг.”

Асардан чиқарилган хулоса шуки, отасиз ўсган болаларда дадиллик, мустақиллик етишмас экан. Зотан, адаб болани отасиз катта қилишни дорбознинг арқонига лангарсиз юришига ўхшатиши бежиз эмас. Шу сабабли “Менинг сирдошгинам, эшит,” – деб ёзади она яна бир мактубида, – йигитман деган бировга совчи қўяркан, ўзига ёстиқдош деб, умрини-умрига боғлар экан, ақлинни йиғсин. Фарзанд кўргач эса фақат фарзандим, деб яшасин. Турмушда нималар бўлмайди, дайсан? Баъзида хотини кўзига ёмон кўриниб қолиши мумкин. Ўшандок пайтларда эркак киши ширин-ширин фарзандларининг кўзи билан хотинига қараса, олам гулистон...”

Кўрамизки, ёзувчининг оилада бола тарбияси масаласидаги қарашлари мумтоз адабиётимизда мавжуд бўлган дидактик риссолаларга ҳамоҳанг. Масалан, Фаҳр ул-Банотнинг “Оила сабоклари”да келтирилишича, “болаларнинг яхши тарбия килинуви оила тарбиясининг неғизидир. Бола Оллоҳ таолонинг ота-онага топширган бир омонати бўлгандан уни тарбия килмак ота-онага тегишли бўлган бир бурчdir.” Ёки, жадид адабиётининг етук намояндаси Абдурауф Фитратнинг “Оила” манзумасидан фарзанд тарбияси ҳақида қуйидагиларни ўқиши мумкин: “Бани Одамнинг сиёсий, диний, ижтимоий инқилобларнинг асоси ана шу икки сўз – “бола тарбияси”дан иборат бирикмага боғлиқ. Бу халқнинг харакат қилиши, давлатманд бўлиши, баҳтли бўлиб иззат-хурмат топиши, жаҳонгир бўлиши, заиф бўлиб хорлиқка тушиши... ўз ота-оналаридан олган тарбияларига боғлиқ. Тарбиянинг ҳар бир кисми туғилишдан етти ёшгача аввал ота-она зиммасига тушади. 8 ёшдан 20 ёшгача мактаб ва мадраса зиммасига, кейин умрининг охиригача одамнинг ўз бошига тушади.”

Шундан ҳам англаш мумкинки, мумтоз асарларимиз, педагогикамиздаги анъаналар, жумладан, оила мустаҳкамлиги ва бола тарбияси муаммолари миллий адабиётда кенг талқин этилаётир. Бунинг ўзига хос сабаблари бор, албатта. “Шайтанат”(Т.Малиқ) қиссасининг учинчи китобида Мурод Мансурнинг “Асадбеклар фожиаси” сарлавҳали каттагина мақолоси берилган. Унда муаллиф жамият фожиасини ўтмиш аждодлардан айро тушган кўнгиллардан излайди ва Абдулла Қодирийнинг “Ўткан кунлар”ида тавсиф этилган Юсуфбек ҳожи-ю Ўзбекойимлар етишмагани асадбекларнинг бўй кўрсатишига олиб келди, деб

таъкидлайди.

Тоҳир Малик қиссалари, жумладан, “Алвидо болалик” ва бошқа детектив асарлари худди шу ҳаётий муаммо таҳлилига бағишиланган реалистик асардир. Ёзувчи анча чигал воеалар силсиласида китобхонни ўйлашга мажбур қиладиган манзаралар, тасвирлар чиза олган. Бу жиҳатдан унинг айниқса ўсмир ёшидаги жиноятчи Қамариддин характерини яратиш йўлидаги изланишлари диққатга сазовор. Қамариддинда ҳам Асадбек каби болалик хотираваси сергак. Болалик қайғуси уйғоқ. Фақат бу хотирада икки хил туйғу мавжуд: Асадбек севимли дадажонисини “халқ душмани” деб олиб кетилган машъум кечани унупотмайди, шу туфайли инсониятга чексиз нафрат уйғонади. Қамариддин эса онаси ташлаб кетганидан, отасини танимаганидан аламзада. Қамариддин туғруқхонада кўз очиб, болалар уйида тетапоя бўлган, болалар уйида эсини таниган. Унга ота-она меҳри, “киндик қони тўкилган уй” деган тушунчалар бегона эди. Т.Малик Қамариддин тимсолида ота-онасиз ўсаётган болаларнинг ҳаёт фалсафаси, ҳаёт ҳақидаги, беимон оталар, бевафо оналар ҳақидаги тушунчалари анча барвақт шаклланишини кўрсатиб бера олган. Уларнинг митти юракларида ана шу нафрат анча илгари кўз очганлиги, ёвузликка қарши ёвузликни қурол қилувчи болалар олами, умуман, жамият ва шахс фожиаси Т.Малик қиссаларининг ҳаёт йўли оиласдан бошлангани. Зеро, С.Барноевнинг эссе ва ҳикояларида тўғри талқин этилганидек, оталар жамиятда баркамол авлод тарбияси учун қиблагоҳ саналса, оналар пояндоздир. Оила мустаҳкамлиги, барқарорлиги, аввало, фарзанд тарбиясининг мукаммаллиги учун зарурлиги ранг-баранг бадиий талқинларга сабаб бўлаётир, десак янглишмаймиз. Чиндан ҳам оила шундай маконки, унда ҳаётнинг давомийлигини таъминловчи шахс шаклланади. Оиласдан инсон тарбиясига асос солиниши юкоридаги каби бадиий асарлар талқинида янада тиниқ акс этади. Бундай асарлар мутолааси орқали бугунги ёш авлод маънавий камолотида ижобий ўзгаришлар юз бериши тайин. Шундай асарлар болалар китобхонлигининг туб мазмунини белгиласа, ҳар бир синфда, оиласдан муҳокама қилинса, ўсиб келаётган ёш авлод, қолаверса, ёш ота-оналар оила муқаддаслигининг фарзанд тарбиясидаги ўрнини теран ангалай олишига шубҳа йўқ.

Адабиётлар:

1. Сафаров О., Жамилова Б. Болалик–боқийлик тимсоли ёхуд мухбирликнинг олис йўллари. Т.: Шарқ, 2011, –Б.78.
2. Эркин Малик. Чампо отли илон. Қиссалар. Тошкент, “Шарқ”, 2006
3. Фаҳр ул-Банот Сибғатуллоҳ қизи. Оила сабоқлари. Тошкент, “Ёзувчи”, 1992.
4. Абдурауф Фитрат. Оила ёки оила бошқариш тартиблари. Тошкент, “Маънавият”, 2000
5. Тоҳир малик. Алвидо болалик. Тошкент, “Шарқ”, 2009.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 29-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(8-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.06.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000